

CUM E CU PUTINȚĂ GÂNDIREA FILOSOFICĂ? CONSTITUȚIA TRANSCENDENTALĂ ȘI REDUCȚIA BIOLOGICĂ LA P.P. NEGULESCU

ADRIAN CIOCIOMAN

Universitatea din București (doctorand)

How Is Possible the Philosophical Thinking? P.P. Negulescu's Transcendental Constitution and Biological Reduction. In this paper, I am putting forward an objection to the theory of P.P. Negulescu regarding philosophical thinking. I will approach the determinant factors that are presented as conditions of possibility. These determinant factors represent the transcendental constitution of philosophical thinking. The objection is founded on the positive approach that implies an argumentation that refers to the biological nature from where the state of philosopher is set on. I shall present the determinant factors, the analysis of the discourse, and the formulation of an objection that takes shape from the biological reduction.

Keywords: Negulescu, transcendental, biological reduction, scientism, philosophical thinking.

INTRODUCERE

P.P. Negulescu este considerat, dacă putem spune astfel, unul dintre promotorii școlii analitice din spațiul cultural românesc. Scrierile sale sunt saturate de o argumentare pozitivă ce vizează o debarasare de tradiția metafizică a filosofiei. Poziția sa „antimetafizică, scientiștă, pozitivistă, evoluționistă”¹ se regăsește în scrierile sale despre apriorismul kantian și problema ontologică, dar și în preocupările sale legate de istoria filosofiei și filosofia culturii.

Problematica gândirii filosofice apare în *Geneza formelor culturii*, volum apărut în 1934 în urma cursurilor ținute la Universitatea din București în 1931 și 1932. P.P. Negulescu vizează factorii determinanți ai condiției de filosof și ai filosofiei. Acești factori reprezintă condițiile de posibilitate, constituția transcendentală a gândirii filosofice. Îmi propun să analizez discursul său cu privire la condiția de filosof și să cercetez cum este cu putință. De altfel, am în vedere punerea în lumină a scientismului inerent acestui discurs. Plecând de la analiza factorilor determinanți

¹ Nicolae Bagdasar, *Istoria filosofiei românești*, București, Societatea Română de Filosofie, 1940, p. 122.

ce reprezintă constituția transcendențială a gândirii filosofice, voi formula o obiecție a structurii pozitive a discursului. Această obiecție vizează reducția biologică a gândirii filosofice și decăderea într-un discurs metafizic cu premise deterministe.

CONSTITUȚIA TRANSCENDENTALĂ

P.P. Negulescu cercetează, „dacă și în ce măsură putem ști, de ce unii oameni devin filosofi, iar alții nu și de ce unii filosofi ajung să înțeleagă lumea în unele chipuri, iar alții într-altele”². Această abordare transcendențială a problemei vizate, adică urmărirea condițiilor de posibilitate, poate fi operată printr-o concepție mistică sau pozitivă, spune el³. Pentru că prima se manifestă ca discurs metafizic religios, nesatisfăcător pentru mine și pentru ceea ce mi-am propus în această lucrare, voi merge, la fel ca Negulescu, pe drumul trasat de cea din urmă.

Prima condiție este nevoia de cunoaștere, ce se manifestă la Negulescu ca înclinație afectivă, ca nevoie de conservare⁴. Această nevoie de cunoaștere trebuie să fie dezinteresată, ea nu trebuie făcută în vederea a ceva practic, ci de dragul de a o face⁵. Acest „interes teoretic pur”⁶ ne deosebește de omul de știință ce are în vedere, de fiecare dată, o practicitate intrinsecă cercetării sale. Această primă condiție de posibilitate poziționează filosoful pe un loc privilegiat și astfel îl deosebește în mod fundamental de celelalte maniere de a gândi. Avem, din capul locului, o debarasare a gândirii filosofice de celelalte maniere în care se poate utiliza gândirea. Această debarasare, ce suportă o legătură causală cu porniri fundamentale ale omului, este rezultatul unei înclinații afective puternice⁷. Negulescu operează cu legături cauzale între partea fiziologică sau, mai cu seamă, biologică a omului și maniera în care acesta se manifestă și gândește. Ceea ce ne duce cu gândul la o asociere cel puțin problematică, după cum vom vedea. În sfârșit, această primă condiție, ce suportă două valențe asociate printr-o legătură de cauzalitate, pune gândirea filosofică pe un alt drum decât celelalte tipuri de gândire. Pe scurt, filosoful ar fi privilegiat, din această perspectivă, tocmai pentru că gândirea să nu dispună de interes practic și se face de dragul de a se face.

Rămâne de stabilit maniera în care filosoful suferă de o incapacitate practică acută și care sunt factorii ce conduc către aceasta. Negulescu găsește în această incapacitate practică a filosofului factori inhibitori⁸. Acești factori inhibitori reprezintă motivul pentru care filosoful este împiedicat să pună în act și în final ajunge la a fi

² P.P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, Editura Eminescu, 1984, p. 76.

³ *Ibidem*, p. 68.

⁴ *Ibidem*, p. 81.

⁵ *Ibidem*, p. 81.

⁶ *Ibidem*, p. 85.

⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁸ P.P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, Editura Eminescu, 1984, p. 104.

nepractic sau, mai cu seamă, neputincios. Printre acești factori inhibitori se numără: teama, oboseala, rușinea, dezgustul, durerea etc. Cel mai important, mai ales pentru cazul filosofului, este durerea, căci ea perseverează sub diferite forme, lucrează direct și imediat⁹. Datorită acestui factor inhibitor specific durerii și incapacității practice a filosofului, el devine anormal sau „se abate de la ceea ce este normal”¹⁰. Pe scurt, durerea ne conduce către inactivitate, inactivitatea ne conduce către o sensibilitate crescută specifică filosofului. Această sensibilitate, spune Negulescu, este de o manieră paroxistică și face resimțită orice schimbare relevantă. Pentru că această sensibilitate e paroxistică și nu poate fi trecută în planul practic sub nicio formă, ea trebuie să se manifeste altfel. Acest altfel presupune o transmitere a energiei ce rămâne neutilizată într-o altă sferă. Astfel, Negulescu numește acest transfer de energie *sublimare*¹¹. Această sublimare transferă energia ce nu s-a convertit în planul cugetării în sfera gândirii¹². Mergând pe linia trasată de psihologul Alexander Herzberg, în lucrarea *Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen* (1926), Negulescu declară că filosofia este un mijloc pentru a satisface pornirile omenești¹³. Nu pot să nu sesizez similitudinile dintre concepțiile lui Negulescu și ale lui Cioran, pe de o parte, iar pe de altă parte, dintre Negulescu și Nietzsche. Cioran vedea în preeminența bolii un factor declanșator al întrebărilor filosofice sau, mai cu seamă, al gândirii reflexive. Pentru el fiecare inconveniență de natură medicală duce către reflexivitate¹⁴. Nietzsche, de asemenea, vede filosofia ca pe o infinită înșiruire de trăiri și sentimente reprimite. Filosofia n-ar fi altceva decât o înșiruire de absoluturi ale propriului sine¹⁵.

În sfârșit, această concepție conform căreia filosoful, laolaltă cu gândirea filosofică, nu este altceva decât produsul unei înclinații afective coroborată cu o suferință paroxistică emerge prin filosofii pozitivistice și existențiale ale acelor vremuri.

Cugetarea filosofică, așa cum este ea descrisă de Negulescu, este cu puțință datorită factorilor subiectivi, cei prezentați mai sus, și factorilor obiectivi¹⁶. Acești factori obiectivi nu mai țin seamă de trăirea sufletească, de sensibilitate. Ei sunt, dacă se poate spune astfel, condiția ce conduce către o manifestare sau alta. Mediul geofizic, mediul etnic, mediul social și cultural reprezintă factorii obiectivi ai cugetării filosofice. Pentru a nu aluneca în capcana unor speculații filosofice bazate pe științele pozitive ale vremii, mă voi rezuma doar la aceștia ce sunt, spune Negulescu, ipoteze de lucru, și nu adevăruri metafizice tari. Mediul geofizic este

⁹ *Ibidem*, p. 92.

¹⁰ *Ibidem*, p. 93.

¹¹ Sintagmă folosită de Freud.

¹² *Ibidem*, p. 112.

¹³ *Ibidem*, p. 116.

¹⁴ Emil Cioran, *Pe culmile disperării*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 75.

¹⁵ Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, trad. Victor Scoradeț, București, Editura Ideea Europeană, 2016, p. 41.

¹⁶ P.P. Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, Editura Eminescu, 1984, p. 127.

spațiul geografic în care se constituie cutare sau cutare cultură. Acest spațiu geografic influențează și constituie orizontul cultural al insului. Bunăoară, formele de relief ale unui teritoriu sau chiar condițiile meteorologice apar în artă, poezie etc. Pe scurt, constituie structura afectivă a insului. Mediul etnic se referă la rasa dominantă și împărțirea raselor pe un anumit teritoriu. Despre acesta nu se cade să vorbim mai mult, căci el este, după cum voi arăta, tributar reducăției biologice. Mediul social și cultural reprezintă stadiul de dezvoltare al științelor într-o anumită cultură și atitudinea politică și socială. Bunăoară, atitudinea politică a unui stat, să luăm ca exemplu teocrația, este coroborată cu mediul cultural al acestuia și ține de dezvoltarea științelor din acel mediu cultural. Nu pot aici să nu sesizez similitudinile dintre morfologia culturală germană și această concepție a lui Negulescu. „Morfologia (...) încearcă să stabilească forme dominante, origine și forme secundare, derivate”¹⁷. În limbajul lui Negulescu, această morfologie ar fi constituită din factori subiectivi, factori obiectivi, factori adiționali etc. Nu susțin că Negulescu construiește o morfologie a culturii, ci doar că există similitudini între metoda pozitivă a lui și morfologia culturii. Trebuie luată în seamă punerea laolaltă a filosofului cu filosofia¹⁸. Această punere laolaltă face ca filosofia, ca domeniu de cercetare și model pentru cunoașterea veritabilă, să fie dependentă de factorii ce conduc la condiția de filosof. Acești factori țin, după cum am enunțat mai sus, de înclinația afectivă și constituția biologică, poziția geografică și mediul social-cultural. Construirea acestei relații dintre filosof și filosofie ne conduce, mai cu seamă, către o teorie pozitivă cu privire la gândirea filosofică, ci nu către o morfologie a culturii.

REDUCAȚIA BIOLOGICĂ

Plecând de la relația dintre filosof și filosofie, putem analiza și constituția transcendențială a gândirii filosofice. Condițiile de posibilitate ale filosofului sau ale condiției de filosof sunt în strânsă legătură cu natura sa biologică. Fie că este vorba despre înclinațiile afective, fie că este vorba despre factorii obiectivi. Altfel spus, condiția de filosof este determinată de natura sa biologică, de spațiul cultural și geografic. Prin urmare, maniera în care se constituie filosofia este determinată de factorii ce conduc către condiția de filosof. Dacă acești factori sunt de natură biologică, atunci filosofia este determinată biologic și nu altfel. Acest tip de determinare a filosofiei din factorii biologici constituenți ai condiției de filosof este cel puțin problematică. În primul rând, filosoful capătă această condiție de filosof în mod necesar. El este determinat să fie în cutare sau cutare fel de natura sa biologică. Prin analogie, putem spune că bucătarul este determinat de natura sa biologică să fie bucătar, că soldatul este determinat de natura sa biologică să fie

¹⁷ Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, București, Editura Humanitas, 2018. p. 21.

¹⁸ Viorel Cernica, „Condiția de filosof și geneza formelor culturii”, în *Filosofia lui P.P. Negulescu*, coord. Georgeta Marghescu și Viorel Cernica, București, Editura Universității din București, 2014, p. 54.

soldat etc. Acest tip de angajament determinist este susceptibil de metafizică. Nu văd care ar fi diferența, în ceea ce privește concluziile, între o teorie a predestinării și una a determinării biologice. De ce ar trebui să înlocuim argumentele metafizice inerente unei teorii a predestinării cu o teorie pozitivă a determinării biologice? Dacă filosofia este posibilă datorită acestei determinări nemijlocite, atunci întrebarea cu privire la gândirea filosofică își pierde sensul, ea devine o problemă falsă a cugetării omenești. În altă ordine de idei, constituția transcendentă a discursului lui Negulescu nu este altceva decât o metafizică, un determinism îmbrăcat în haine scientiste. Filosoful ar fi, în această situație, doar o umbră. Individualitatea lui este scoasă pe ușa din dos atâta vreme cât este determinat să fie în cutare sau cutare fel și nu alege să fie în cutare sau cutare fel. Când Husserl invocă suspendarea judecății ca manieră de manifestare a condiției de filosof, acesta nu invocă, sub nicio formă, o determinare a insului de a suspenda judecări și de a deveni filosof ca urmare a acestei determinări. Negulescu, împins de un empirism păgubos, face din discursul său o teorie deterministă încercând să se sustragă unei metafizici. Această determinare biologică a condiției de filosof și a filosofiei o vom numi reducere biologică, căci discursul lui Negulescu reduce filosoful și filosofia la natura biologică. Problema suportă două valențe ireconciliabile: cea a insului constrâns de propria natură biologică și cea a determinismului. Urmând argumentarea lui Negulescu, condiția de filosof nu ar fi căpătată ca urmare a unei voințe proprii și nici ca formă de conciliere între ins și lume. Altfel spus, filosoful nu alege să fie filosof, el este determinat biologic să fie astfel. Libertatea lui de a alege în cutare sau cutare fel se reduce la natura sa biologică și la ceea ce rezultă din ea. Filosoful trece doar să salute, natura biologică primează în fața libertății sale. O astfel de perspectivă nu face decât să răpească o condiție esențială a omului, prin aceasta gândirea filosofică n-ar fi altceva decât un mecanism determinat, și nu o activitate liberă. Dacă acceptăm premisa unei determinări biologice în care ființa mea depinde în mod necesar de natura biologică, de aluatul din care sunt plămădit, de culoarea lui, și de soiul de grâu din care este făcut acest aluat, atunci trebuie să elimin premisa oricărei individualități rezultate din libertatea de a alege. Sunt supus inevitabil la natura biologică a mea ce suportă o contingentă ce nu mă implică. Acest tip de discurs nu poate fi decât rezultatul unei confuzii între demonstrația științifică și determinismul păgubos bazat pe argumente pozitive. Bunăoară, dacă spunem că există gravitație și inevitabil toate obiectele sunt atrase de pământ, atunci putem testa acest enunț teoretic prin apelarea la experiment. Observăm cum un măr cade sau scăpăm sapa din mână, amândouă se vor îndrepta inevitabil către sol. Dar, dacă găsim factori care să explice condiția de filosof apelând la o reducere biologică, nu ne mai aflăm în aceeași paradigmă. Discursul se mută în planul unui determinism. Bunăoară, când Negulescu aduce în discuție problematica raselor și ponderea lor pe un anumit teritoriu, ca factor adițional al formelor culturii, nu se bazează, sub nicio formă, pe cercetare științifică și nici pe demonstrații. El nu face altceva decât să urmărească cercetări psihologice de natură speculativă din acea vreme și să se înscrie într-un pilon cultural ce accepta astfel de premise. Altfel spus, Negulescu nu face o cercetare

de natură științifică sau sociologică ce poate fi verificată. El cercetează speculativ această problemă folosindu-se de cercetări pseudo-științifice și de ustensile filosofice specifice cercetării unei filosofii a culturii. Utilizarea unor argumente pozitive pentru a stabili formele culturii, condiția de filosof sau gândirea filosofică rămâne inutilizabilă fără determinism sau metafizică. În încercarea de a ocoli un discurs metafizic, Negulescu s-a îndreptat către un discurs scientist ce l-a aruncat tot înspre metafizică – neavând mijloacele necesare pentru a o ocoli. Astfel, gândirea filosofică, așa cum este ea văzută de Negulescu, este rezultatul unei naturi biologice ce o determină.

CONCLUZII

Totuși, respingând această poziție față de gândirea filosofică, rămânem fără răspuns la întrebarea din titlu. Dacă nu putem ajunge la un rezultat rezonabil mergând pe linia unui discurs scientist, atunci ce fel de discurs se cade să utilizăm? Cel metafizic s-a dovedit neputincios în această privință, cel scientist cade într-o paradigmă metafizică prin determinismul său inerent. Reducția biologică nu l-a condus pe P. P. Negulescu la un rezultat mulțumitor, la fel cum discursul metafizic nu l-a condus pe Ion Petrovici¹⁹ către o concluzie relevantă în privința metafizicii. Două metode distincte ce vizează modele de filosofare abordate diferit alunecă înspre închistarea în propriul discurs.

Ceea ce ne rămâne din această abordare este încercarea de pactizare dintre știință și filosofie, de a armoniza știința cu filosofia punându-le laolaltă în vederea rezolvării unei probleme. Desigur, această pactizare între știință și filosofie trebuie să se debaraseze de premisele deterministe. Constituția transcendențială a gândirii filosofice la P.P. Negulescu este, în bună măsură, o manieră de sistematizare și acreditare a factorilor determinanți, dar survine ca metodă de acreditare pentru discursul scientist, nu ca metodă filosofică.

¹⁹ Vezi Ion Petrovici, *Introducere în metafizică*, București, Editura Casei Școalelor, ed. a II-a, 1929.